

PROGRAM SZKOLENIA

AUTOR INNOWACJI: DR PAULINA GOŁASKA

NAZWA INNOWACJI: AUTYZM RELACYJNIE – (RE)INTEGRACJA
SPOŁECZNA DZIECI ZE SPEKTRUM AUTYZMU MAJĄCYCH
TRUDNOŚCI W FUNKCJONOWANIU W GRUPIE RÓWNIĘSICZEJ

Inkubator: Samorząd Województwa Wielkopolskiego – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu – Lider, partnerzy: Miasto Poznań, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.

Innowacja społeczna powstała w ramach realizacji projektu „Przepis na wielkopolską innowację społeczną - usługi opiekuńcze dla osób zależnych” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego - Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„AUTYZM RELACYJNIE”

Program szkolenia koordynatorów-terapeutów

Spotkania szkoleniowe w ramach programu „Autyzm relacyjnie” odbywają się w każdej z faz procesu włączania ucznia z autyzmem w grupę klasową. Spotkania dedykowane są wybranym w placówce koordynatorom-terapeutom, a ich celem jest wzbogacenie warsztatu terapeutycznego nauczycieli pracujących z uczniami ze spektrum autyzmu.

- a) **W fazie przygotowawczej**, które realizowana jest w pierwszym semestrze danego roku szkolnego, spotkania mają charakter edukacyjny (warsztatowy) i odbywają się grupowo raz w miesiącu po 4 godziny lekcyjne (2x1,5h wraz z przerwą 15 min). Spotkania odbywają się w godzinach popołudniowych w tygodniu lub w godzinach przedpołudniowych w sobotę (w zależności od możliwości czasowych prowadzącego/prowadzących i uczestników). Zajęcia odbywają się w wybranym miejscu (twarzą w twarz) lub (jeśli wymaga tego sytuacja - np. odległe miejsce zamieszkania uczestników) online, za pośrednictwem komunikatora internetowego. Łącznie odbywa się 5 spotkań (w okresie wrzesień-styczeń, co daje łącznie 20 godzin lekcyjnych), finansowanych ze środków własnych uczestników lub zewnętrznych środków pozyskanych przez placówkę, w jakiej uczestnicy pracują.

Rekomendacje dotyczące składu grupy: nauczyciele ochotnicy pracujący z uczniami ze spektrum autyzmu; wykształcenie psychologiczne, pedagogiczne lub pokrewne; wiedza o autyzmie nie jest wymagana. Warto jednak zadbać o podobny jej poziom u wszystkich uczestników danej grupy - i dobrać ich tak, aby nie różnili się znacząco między sobą (np. pracownicy szkół specjalnych w jednej grupie, nauczyciele „przedmiotowcy” w kolejnej grupie itp.). Najistotniejszym elementem jest motywacja wewnętrzna uczestników - nauczyciele chcący wdrażać program dla swojego ucznia powinni czuć własną potrzebę poszerzania kompetencji i nabywania nowych umiejętności terapeutycznych. Nauczyciele wybrani przez placówkę, bez własnej motywacji nie będą w stanie efektywnie wprowadzić programu i włączyć ucznia do klasy. Istotną bowiem zmienną warunkującą powodzenie przedsięwzięcia jest realne zaangażowanie przyszłego terapeuty w proces oraz przekonanie, że podejmowane działania mają sens i przyniosą pozytywne rezultaty.

Liczba uczestników w grupie nie powinna przekraczać 10 osób. Optymalna liczba to 5-6 osób. Możliwe jest wtedy indywidualne podejście do każdego z uczestników, poznanie jego indywidualnych potrzeb oraz prowadzenie pogłębionych dyskusji na większość z poruszanych tematów.

Rekomendacje dotyczące prowadzącego:

Prowadzący zajęcia jest osobą posiadającą wykształcenie psychologiczne i/lub pedagogiczne oraz bogate doświadczenie w pracy z osobami ze spektrum autyzmu. Prowadzący zna podstawowe programy pracy z uczniami ze spektrum zorientowane na budowanie relacji (Son-Rise, Czas podłogowy, Rozwój przez zabawę, podejście Hanny Olechnowicz), orientuje się też w podstawowych założeniach psychoterapii dzieci i młodzieży (nurtu psychodynamicznego i/lub psychoanalitycznego). Prowadzący ma orientację w zakresie pracy ośrodków terapeutycznych takich, jak the Anna Freud Centre, Tavistock Clinic, zna publikacje współpracujących z tymi ośrodkami terapeutów: Arieta Slade, Anne Alvarez, Peter Fonagy, Alicia Lieberman, Stella Acquarone i inni.

Prowadzący ma również doświadczenie oraz wiedzę z zakresu pracy relacyjnej z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Zna ponadto specyfikę funkcjonowania dorosłych osób ze spektrum autyzmu. Ma doświadczenie i wiedzę o rodzinach tychże osób - ich potrzebach, oczekiwaniach, wyzwaniach.

Prowadzący orientuje się w zakresie funkcjonowania organizacji pozarządowych działających na rzecz osób ze spektrum autyzmu i ich rodzin. Ma doświadczenie własnej superwizji oraz terapii.

Optymalnym rozwiązaniem jest sytuacja, gdy zajęcia są prowadzone każdorazowo przez innego prowadzącego - z kwalifikacjami dopasowanymi do potrzeb danego spotkania. Dopuszcza się możliwość prowadzenia zajęć przez jedną, wybraną osobę.

Zakres merytoryczny spotkań wraz z szacowanym czasem omawiania i propozycjami ćwiczeń:

SPOTKANIE 1: Praca relacyjna z dziećmi z niepełnosprawnością - wprowadzenie

- 1) Praca dyrektywna z dzieckiem z niepełnosprawnością - podstawy teoretyczne (45 minut wykładu z dyskusją)
- 2) Praca niedyrektywna z dzieckiem z niepełnosprawnością - podstawy teoretyczne (45 minut wykładu z dyskusją)

3) Przerwa (15 minut)

4) Praca relacyjna jako praca skoncentrowana na potrzebach dziecka - integracja podejść (45 minut wykładu)

5) Analiza materiałów filmowych (dyrektywnych, niedyrektywnych, wskazywanie mocnych stron i ograniczeń każdego z podejść, podejmowanie prób rozumienia interakcji między dorosłym a dzieckiem niezależnie od podejścia - wprowadzenie w myślenie relacyjne, analiza komunikacji werbalnej i niewerbalnej w obserwowanych relacjach) (45 minut)

6) Zadanie domowe: przygotowanie jak najbardziej szczegółowego opisu 5-minutowej, wybranej przez siebie zabawy z uczniem (rozwijanie umiejętności obserwacji, wrażliwości na detale, uważności na zachowania dziecka, autoanalizy oraz analizy relacji) .

SPOTKANIE 2: Uczeń ze spektrum autyzmu - podstawowe informacje

1) Spektrum autyzmu jako wrażliwość układu nerwowego i neuroodmienność (45 minut wykładu z wykorzystaniem materiałów filmowych i dyskusją)

2) Analiza materiałów video (rozumienie zachowań uczniów ze spektrum autyzmu); celem kształtowanie postawy rozumiejącej, nie oceniającej, eliminacja nastawienia krytycznego oraz patologizującego (skoncentrowanego na negatywnych objawach i deficytach); wspieranie kształtowania postawy wrażliwości oraz dostrzegania potencjałów (mocnych stron osoby) (45 minut)

3) Przerwa

4) Analiza zadania domowego - odczytanie opisu oraz dyskusja grupowa (jak inni rozumieją zachowanie dziecka, zachowanie nauczyciela oraz ich interakcję; omówienie wrażeń podczas wykonywania zadania (co było łatwe, co przysporzyło trudności) (45 minut)

5) Praca na doświadczeniu własnym - wybrani uczestnicy (chętni) opowiadają krótki epizod z pracy z uczniem ze spektrum autyzmu; grupa komentuje oraz wspólnie próbuje zrozumieć zachowania dorosłego i dziecka; celem jest przygotowanie nauczycieli do pracy superwizyjnej, która rozpocznie się w fazie wdrożeniowej.

6) Zadanie domowe: wypisanie mocnych stron wybranego ucznia ze spektrum autyzmu; próba opisanie ich w kontekście przyszłości (pracy zawodowej).

SPOTKANIE 3: Rodzina ucznia ze spektrum autyzmu

1) Sytuacja rodziny ucznia ze spektrum autyzmu (45 minut wykładu teoretycznego wraz z dyskusją - przykłady własne, przykłady wskazywane przez uczestników)

2) Rodzice dziecka z niepełnosprawnością - przeżycia, emocje, wpływ na relację w parze. Analiza materiału filmowego (krótkometrażowy film dokumentalny "Nasza klątwa") oraz książkowego (fragmenty książki "Nie mażę się, ale marzę o..." H. Barełkowskiej) oraz dyskusja. Celem uwrażliwienie uczestników na sytuację rodziców, zmniejszenie postawy krytycznej, oceniającej, autorytarnej względem nich na rzecz rozwijania empatii i wrażliwości oraz postawy rozumienia (45 minut).

3) Przerwa

4) Symulacja rozmów z rodzicami dziecka ze spektrum autyzmu. Ćwiczenia w parach lub trójkach (w zależności od liczby osób w grupie oraz możliwości czasowych). Jeśli mało liczna grupa, możliwa praca w diadach i analiza wypowiedzi na forum (przed resztą uczestników). Jeśli grupa większa, praca realizowana jest w trójkach (każda z osób wchodzi w rolę terapeuty, rodzica oraz obserwatora, po 15 minutach następuje analiza wrażeń i spostrzeżeń z realizacji tego doświadczenia oraz zamiana) (60 minut)

5) Analiza zadania domowego - doświadczenia uczestników z wykonywania zadania (co było łatwe i przyjemne, co sprawiło trudności) (20 minut).

6) Zadanie domowe: Przeprowadzenie wywiadu z rodzicem ucznia ze spektrum autyzmu z uwzględnieniem wybranych pytań kwestionariusza PDI (*Parent Development Interview* autorstwa Ariety Slade w tłumaczeniu M. Stawicka, P. Gołaska, M. Polaszewska-Nicke). Sporządzenie skryptu (opisu przebiegu rozmowy z uwzględnieniem komunikatów werbalnych i niewerbalnych).

SPOTKANIE 4: Terapia relacyjna - wprowadzenie

1) Podstawy podejścia relacyjnego w terapii (45 minut wykładu): o procesie diagnostyczno-terapeutycznym, o roli obserwacji, o postawie terapeutycznej (na podstawie literatury autorstwa A. Kępińskiego i M. Zalewskiej).

2) Analiza materiałów filmowych w kontekście relacji terapeutycznej (filmy: "Marina Abramovic - artystka obecna", "Buntownik z wyboru"); analiza fragmentów książek ("Nini. Opowieść o niewidzialnym dziecku" ze zbioru opowiadań "Dolina Muminków" T. Jansson), dyskusja grupowa (45 minut).

3) Przerwa (15 minut)

4) Podstawy podejścia relacyjnego w terapii: o potrzebie formułowania hipotez wyjaśniających zachowanie dziecka, o refleksyjności (mentalizowaniu) (45 minut wykładu).

5) Analiza treści wybranego wywiadu w kontekście zdolności do reflektowania/mentalizowania wypowiadającego się rodzica - dyskusja grupowa, analiza narracji, podjęcie próby zbudowania obrazu dziecka takiego, jakim postrzega go rodzic (45 minut).

SPOTKANIE 5: Terapia relacyjna - metodyka pracy

1) Wybrane metody skoncentrowane na budowaniu i rozwijaniu umiejętności relacyjnych u uczniów ze spektrum autyzmu - analiza krytyczna mocnych stron i ograniczeń. Program Son-Rise (analiza materiałów video, wypowiedzi terapeutów). Dyskusja grupowa (45 minut).

2) Wybrane metody skoncentrowane na budowaniu i rozwijaniu umiejętności relacyjnych u uczniów ze spektrum autyzmu - analiza krytyczna mocnych stron i ograniczeń. Czas podłogowy (analiza materiałów video, fragmentów książek). Dyskusja grupowa (45 minut).

3) Przerwa (15 minut)

4) Wybrane metody skoncentrowane na budowaniu i rozwijaniu umiejętności relacyjnych u uczniów ze spektrum autyzmu - analiza krytyczna mocnych stron i ograniczeń. Rozwój przez zabawę (analiza materiałów video, wypowiedzi terapeutów). Dyskusja grupowa (30 minut).

5) Wybrane metody skoncentrowane na budowaniu i rozwijaniu umiejętności relacyjnych u uczniów ze spektrum autyzmu - analiza krytyczna mocnych stron i ograniczeń. Podejście Hanny Olechnowicz (analiza materiałów video, fragmentów książek). Dyskusja grupowa (30 minut).

6) Podsumowanie i zakończenie pierwszej części szkolenia (30 minut).

b) W fazie wdrażania programu, która jest realizowana w semestrze letnim danego roku szkolnego koordynatorzy-terapeuci uczestniczą w dwóch rodzajach superwizji, której celem jest konsultowanie i wspólna analiza działań terapeutycznych podejmowanych względem ucznia ze spektrum autyzmu. Superwizja indywidualna jest prowadzona w wymiarze 1h w tygodniu, bezpośrednio twarzą w twarz lub online (komunikator internetowy).

W ramach każdej superwizji terapeuta zobowiązany jest przygotować opis przeprowadzonej sesji zawierający szczegółową analizę zachowań dziecka, dorosłego oraz ich interakcji (wraz z przypuszczalnymi stanami mentalnymi leżącymi u podłoża ujawnianych zachowań). Opis jest odczytywany w trakcie superwizji, a prowadzący superwizor komentuje słyszana treść oraz pomaga superwizantowi zrozumieć to, co zadziało się w trakcie jego spotkania z dzieckiem. Celem tak przygotowywanego opisu jest podwyższenie poziomu wrażliwości na detale superwizowanego terapeuty, wychwytywania reakcji dziecka, wykształcenie nawyku ich analizowania oraz rozwijanie postawy rozumienia, nie oceny. Celem pośrednim jest również udzielenie wsparcia terapeutce w rozwiązywaniu bieżących trudności. Istotne w doborze superwizora są nie tylko jego kompetencje twarde, takie jak odpowiednia wiedza dotycząca prowadzenia procesu terapeutycznego, jak również spektrum autyzmu. Istotne również są czynniki "miękkie", takie jak empatia, ciepło, dopasowanie do potrzeb superwizowanego (por. niżej). Superwizja indywidualna trwa jedną godzinę.

Drugą formą oddziaływań szkoleniowych, dedykowanych nauczycielom biorącym udział w programie, jest superwizja grupowa, organizowana raz w miesiącu dla grupy koordynatorów - terapeutów. Superwizja grupowa, podobnie, jak indywidualna, może być realizowana bezpośrednio (twarzą w twarz), jak również online. Spotkanie trwa 3 godziny i odbywa się w godzinach popołudniowych lub w sobotę rano. W trakcie spotkania wybranych trzech uczestników odczytuje przygotowane wcześniej opisy spotkań z uczniami, a grupa wraz z prowadzącym swobodnie komentuje usłyszane treści. Grupa pełni rolę wspierającą superwizowanego, uczestnicy dzieląc się swoimi doświadczeniami pomagają sobie nawzajem - konkretnie, podsuwając określone rozwiązania oraz emocjonalnie - uświadamiając sobie, że inni terapeuci przeżywają podobne, jeśli nie takie same rozterki i problemy. Spotkania moderuje superwizor, który staje się jednym z członków grupy pracującej - nie pełni roli bezwzględnego autorytetu, lecz jeden z głosów, stawiający równoprawne, jak inni hipotezy i komentarze (por. niżej).

W obu przypadkach - superwizji indywidualnej oraz grupowej dopuszczalne jest przygotowywanie nagrań filmowych w zamian opisów/ narracji. Wyboru dokonuje superwizant w porozumieniu z superwizorem i/lub grupą.

Rekomendacje dotyczące składu grupy: uczestnicy szkolenia przygotowawczego (por. wyżej) - nauczyciele wybrani w placówce, którzy wdrażają program "Autyzm relacyjny".

Rekomendacje dotyczące prowadzącego: osoba posiadająca wykształcenie psychologiczne lub pokrewne, z doświadczeniem własnej superwizji i psychoterapii (psychodynamicznej lub psychoanalitycznej). Pracująca relacyjnie. Znająca specyfikę

Osoba życzliwa, nie stawiająca się w pozycji bezwzględnego autorytetu, słuchająca superwizantów, rozpoznająca ich potrzeby, wspierająca ich w rozwoju. Superwizor świadomy jest własnego wpływu na postawę superwizantów względem osób, z którymi pracują (modelowanie). Superwizor stara się więc swoje reakcje formułować tak, jak chciałby, aby superwizant reagował względem dziecka/ ucznia.

Zakres merytoryczny spotkania wraz z szacowanym czasem omawiania: jw.

c) Po włączeniu ucznia do grupy klasowej terapeuta również uczestniczy w superwizji indywidualnej i grupowej, na takich samych zasadach, jak w trakcie fazy wdrażania programu. Superwizja prowadzona jest tak długo, jak długo terapeuta pracuje z dzieckiem i tak długo, jak odczuwa, że stanowi to dla niego wsparcie i pomoc. Superwizant ma swobodę wyboru superwizora oraz jego ewentualnej zmiany, w przypadku, gdy czuje, że nawiązana relacja nie jest wystarczająca. Jak już zostało to wspomniane wcześniej, stopień dopasowania superwizora i superwizowanego powinien być wysoki. Podczas superwizji poruszane są głównie takie zagadnienia, jak funkcjonowanie dziecka w klasie szkolnej, swoboda vs opieka nad uczniem ze spektrum, wspieranie relacji rówieśniczych oraz wszystkie zagadnienia, które wnoszą superwizanci.

Rekomendacje dotyczące składu grupy: uczestnicy szkolenia przygotowawczego oraz superwizji w fazie wdrożeniowej.

Rekomendacje dotyczące prowadzącego: takie, jak w przypadku superwizji w fazie wdrożeniowej.

Zakres merytoryczny spotkania wraz z szacowanym czasem omawiania: jw.

***

Zalecenia dotyczące realizacji programu w placówce edukacyjnej:

Realizacja programu "Autyzm relacyjnie" w placówkach edukacyjnych jest przedsięwzięciem nowatorskim, niełatwym, wiążącym się z pewnym ryzykiem niepowodzenia. Poniżej wskazane zostaną szanse i zagrożenia będące rezultatem wdrażania tego rozwiązania.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>Realizacja programu edukacyjnego i terapeutycznego w jednym miejscu - ułatwienie organizacyjne i logistyczne dla rodziców;</p> <p>Możliwość finansowania przez placówkę (w ramach zajęć rewalidacyjnych lub ze środków zewnętrznych);</p> <p>Integracja oddziaływań edukacyjnych i terapeutycznych - korzyści dla ucznia (czasowe, organizacyjne, merytoryczne - większa wiedza na temat funkcjonowania ucznia);</p> <p>Monitorowanie bieżących postępów ucznia - edukacyjnych, społecznych, emocjonalnych;</p> <p>Pogłębione szkolenie dla koordynatorów-terapeutów (teoretyczne i praktyczne);</p> <p>Duży zakres oddziaływań (znaczna liczba godzin zajęć terapeutycznych dopasowana do możliwości danego ucznia);</p> <p>Tworzenie sieci wsparcia koordynatorów-terapeutów (współpraca między placówkami);</p> <p>Długofalowe, systematyczne, uporządkowane działania szkoleniowe i terapeutyczne;</p> <p>Intensywny, pogłębiony kontakt terapeuty z uczniem i jego rodziną;</p>	<p>Koordynator i terapeuta jest jedną i tą samą osobą - pełni również rolę nauczyciela (potrzeba dużej elastyczności i jasnych granic w danej sytuacji);</p> <p>Brak akceptacji dla programu ze strony innych pracowników placówki;</p> <p>Trudności we współpracy z rodzicami ucznia (dodatkowe czynniki poza spektrum autyzmu);</p> <p>Zbyt duże obciążenie dziecka liczbą godzin edukacyjnych;</p> <p>Nieobecności w szkole związane z chorobami, wizytami lekarskimi, wyjazdami rehabilitacyjnymi;</p> <p>Brak możliwości finansowania przez placówkę - konieczność pozyskania środków zewnętrznych lub finansowania przez rodziców;</p> <p>Niska motywacja wewnętrzna koordynatorów-terapeutów;</p> <p>Konieczność rezygnacji z pracy przez koordynatora-terapeutę (zmiana pracy, przeprowadzka, ciąża, zły stan zdrowia);</p>